

רבוי וכפול "והרבה להשיב אפו" כי עוד במחשבת הבריאה, נגזר על האף, להשיב אותו הרגע שיעשו תשובה. ומדה זו נוהגת באף, יותר משאר המשחיתים.

רמ"ע מ. חקו"ד ח"א, יד

פרק עט

אוצר החכמה

פרק עט

ב"ג. נתנו את־נבלת עבדך מאכל לעוף השמים וגו'. שפכו דמם כמים וגו'.

שפכו דמם כמים. פסוק זה. היה לו לכתוב לפי הסדר, קודם "נתנו את־נבלת וכו'" ויבואר לפי דברי חז"ל⁷⁹: כיון שנהרגו על קידוש־השם הם נקראים "חסידך". לפי זה: אחרי שקיבלו עונשם "נבלת עבדך מאכל לעוף השמים" נטהרו מעוונותיהם, ואז ראוי לקונן עליהם "שפכו דמם וגו'" ולא לפני זה.

האר"י לקוטי תורה קל, א

פרק פא

ב"ד. הרנינו לאלהים וגו' שאו זמרה וגו' תקעו בחדש שופר.

הרנינו. מקראות אלו, מקור הם לדברי חז"ל⁸⁰: אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' אבל ישראל אינם כן, אלא לובשים לבנים וכו' אוכלים שותים ושמחים וכו'. תורת חכם מג, ב

תקעו בחדש שופר. בא הכתוב לומר לנו: למה נקבע ראש־השנה ותקיעת־שופר דוקא "בחדש" הוא ראש־חדש. וגם "בכסה" בזמן שהחדש והלבנה נתכסה. ונקבע "ליום חגנו" ומשיב "כי חק לישראל הוא" הכתוב מראה, חבתנו לפני המקום ב"ה, כי רק ישראל, הם קובעים זמן־החודש, ולא תוקעים בשופר עד שבית־דין מקדשים את החודש, וכל חקת־השמים והטבע משועבדים לפי קביעתם. ורק אחר־כך "משפט לאלהי יעקב" בבית־דין של מעלה שהוא יום־הדין.

רמ"ע מ. אכ"ח ח"ב, יז

ו. עדות ביהוסף שמו.

ביהוסף. נוסף לו אות ה'. כמו אברהם אבינו ע"ה כשמל עצמו, הוסיפו לו אות ה'. כך יוסף, כאשר שמר על אות־ברית־קודש, ולא טימא עצמו בנכריות זכה להוסיף לו אות ה'.

תורת חכם, מג, ב

79. סנהדרין מז, א. 80. ירוש. ר"ה א, ג.

י. לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר.

אל זר. הם מחשבות-זרות. כלומר: כשאתה לומד-תורה, עושה מצוה או מתפלל, תהא כל כוונתך רק לשם-שמים. לייחדא שמא דקב"ה ושכינתיה. בלי כל מחשבה אחרת. אז: השטן ויצר-הרע לא יהיה להם שום דריסת-רגל אצלך. וממילא "לא תשתחוה לאל-נכר". רמ"ע מ. צבאות-ה' ח"א, כ

פרק פב

ב-ה. עד-מתי תשפטו-עול וגו' בחשכה יתהלכו ימוטו כל-מוסדי ארץ.

אמר ר' ישראל סרוק: כאשר השופט לוקח שוחד ושופט "עול" אמרו חז"ל⁸¹: סופו שעניו כהות. לכן "בחשכה יתהלכו" ועוד "ימוטו כל מוסדי ארץ" כי הדין אחד משלשת עמודי העולם⁸². טל אורות עמו' 121

שפטו דל ויתום. גם דל ויתום צריך לדיינם לפי המשפט, ואם חייבים הם דינם לשלם. רק, אם הם "עני ורש" ואין להם. אז "הצדיקו" עשה עמהם צדקה ואתם תשלמו בעבורם כדמצינו בדוד⁸³: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה" משפט לזה וצדקה לזה. שם, שם

ח. קומה אלהים שפטה הארץ כי-אתה תנחל בכל-הגוים.

תנחל בכל הגוים. פירוש: מכיון שגם הם יקבלו עול-מלכותך עליהם וישפטו צדק, בצדקתם יזכו לעשות מכון לשבתו ית'. רמ"ע מ. חקו"ד ח"ד, יב

פרק פג

יג. אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים.

נירשה לנו וגו'. כי לאומות יש קצת אחיזה בקדושה, לפי שעשו וישמעאל יסודם מאבות הקדושים, וגם ישראל עצמם מזכים אותם בזה שמקריבים עבורם פרי-התג. לכן: מחפשים הם תמיד הזדמנות "נירשה לנו את נאות אלהים". הקד' מנות הלוי

81. סוף פאה. 82. אבות ספ"א. 83. סנהדרין ו, ב.

פרק פד

ד. גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וגו'.

גם צפור. הצפור והדרור, אין להם שום קשר שיתופי עם האדם, בכל זאת כשהם רוצים, בונים להם בית וקן ברשות האדם. כי אין לך דבר העומד בפני הרצון⁸⁴. כל-שכן אני, שיש לי קשר אתך ודבוק אני בך, כי אתה הוא "מלכי ואלהי" ועוד "נכספה וגם כלתה נפשי" אליך, ודאי הוא שאוכל להגיע שמה. תורת חכם תו, א

ו. אשרי-יושבי ביתך עוד יהללוך סלה וגו'.

יושבי ביתך. ישיבה בלבד בית-ה', גם כשאינו לומד ולא מתפלל. "עוד" כלומר: ומה עוד אם-יהללוך סלה" כמה מאושר הוא.

רמ"ע מ. צבאות-ה' ח"א, כח

ביתך. בביתך. אינו נאמר אלא "ביתך" כלומר: הם עצמם הנם ההיכל וכסא-ה'. ממשיך הכתוב "אשרי אדם עוז-לו בך מסלות בלבבם". בלבבו לא נאמר, אלא "בלבבם" כלומר: הצדיקים הללו הדבוקים בו ית' והם הנם היכל-ה'. מי שמתדבק בהם, אף שאינו מגיע למדרגתם, אלא לבד "מסילות" אליו, גם הם: אשרי לו. רמ"ע מ. חקו"ד ח"א, כו

פרק פה

יב. אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף.

אמת מארץ. לכן: המשפיל עצמו כארץ זוכה למדת אמת. והרודף צדק, זוכה להשקפה טובה מן השמים, לחיים אמתיים בעולם-הזה ואחר-כך לרשת עולם-הבא. רמ"ע ריש מ. צבאות-ה'

פרק פו

ב. שמרה נפשי כי חסיד אני.

שמרה נפשי. אתה בעצמך. ואף שכתוב⁸⁵ "כי מלאכיו יצוה-לך לשמרך" אני איני רוצה בזה "כי חסיד אני" ודרכו של חסיד לעשות לפניו משורת-הדין⁸⁶. לכן גם אתה עשה עמי לפניו משורת-הדין "שמרה נפשי" אתה בעצמך. תורת חכם תלה, ד

84. זח"ב קסב, ב. 85. תהלים צא, יא. 86. מנחות מא, א.

פרק פז

ב. אהב ה' שערי ציון וגו'.

שערי ציון. הם אלו שאמרו חז"ל⁸⁷: שלשה בתי דינים היו בירושלים, אחד על פתח הר-הבית, ואחד על פתח העזרה, ואחד בלשכת הגזית. והמה נקראים⁸⁸: שערים המצויינים בהלכה. ואומר "נכבדות מדובר בך" כפי שאמרו⁸⁹: ירושלים מקודשת מכל ערי ארץ-ישראל.

ד. אזכיר רהב ובבל.

רהב ובבל. מצרים ובבל הם אלו, שנאמר עליהם למעלה "יסודתו בהררי-קדש" כי בהם הונחו היסודות לתורת-ישראל. ביציאת-מצרים, הוציאו משם כל הניצוצות הקדושות, ו**בזה** היה להם ההכנות, לקבלת תורה-שבכתב. וכן הדבר בבבל, ישראל לא היו יכולים להשלים את התורה שבעל-פה, אלא בזה שהיו בבבל, והוציאו משם כל הניצוצות הק', עד שבא רב-אשי והשלים שם את תורה שבעל-פה.

פרק פט

ג. כי-אמרתי עולם חסד יבנה.

עולם חסד יבנה. נבנה: לא כתוב, אלא "יבנה" לשון עתיד. כלומר: בכל יום ויום הקב"ה מחדש את העולך על-ידי חסד. וכן כתוב⁹⁰ "יומם יצוה ה' חסדו".

ראשית חכמה ש. האהבה פ"ה

יבנה. אותיות: בינה. שזה צמצום ורכוז המחשבה. היינו: כשעלה ברצונו הפשוט לברוא את העולם, זה היה רק מצד "חסד". אך התגלות האור בעולם היה על-ידי: בינה, שהוא צמצום וטבע.

מט. מי גבר יחיה ולא יראה-מות ימלט נפשו מיד-שאול.

מי גבר יחיה וגו'. מי יוכל להתגבר על מלאך-המות, לא ליפול בידו, אלא ימות מיתת-נשיקה. זהו אשר "ימלט נפשו מיד שאול" וכל ימיו הוא מפשפש במעשיו, ועושה תשובה היום שמא ימות למחר, והוא: כל ימיו בתשובה. וממילא ממלט נפשו הימנו.

87. סנהדרין פו, ב. 88. ברכות ת, א. 89. במד"ר ז, ח. 90. תהלים מב, ט.

גבר יחיה. שיהיה תמיד בחינת חי "ולא יראה מות" הם הרשעים אשר בחייהם קרואים מתים⁹¹.
של"ה תענית סו, ב

פרק צ

ג. תשב אנוש עד־דכא.

עד דכא. עוד לפני שיראה "דמות כבוד אדני" שזהו ראשי תיבות "דכא" ורואה זאת: בעת מיתתו⁹². היינו: שיעשה תשובה עוד לפני שעת מיתתו.

רמ"ע עולם קטן, ג

דכא. ראשי־תיבות: דירה, כלים, אשה. והם מה שאמרו חז"ל⁹³: מרחיבין דעתו של אדם, וכתב האר"י: דירה נאה הוא הלב. כלים נאים הם כלי־המעשה. אשה־נאה היא הנשמה. והתשובה צריכה לחדור בכל שלשת המקומות הללו.

של"ה במדבר פג, א

י. ימי־שנותינו בהם שבעים שנה.

ימי־שנותינו בהם. יש להבין מהו "ימי" ומהו "בהם". הנה שני חיי האדם הם, דוגמת שבעת ימי בריאת־העולם. כי מאותה שעה, חרץ הקב"ה חיים של כל אדם כמו שאמרו חז"ל⁹⁴ על הפסוק "אם חרוצים ימיו" ובהם כלולים שבעים־שנות האדם, וזהו שכתוב "ימי שנותינו בהם" בשבעת ימי־בראשית. ולכן כמו שיום השביעי הוא שבת קודש, כך העשור השביעי צריך להיות קודש לה'. ועוד בערב־שבת הוא העשור השישי, צריך להכין עצמו במצוות ובמעשים טובים.

מקור חיים שבת, ס' רנא

טו. שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה.

כימות עניתנו. מוסב על מה שנאמר למעלה "ונרגנה ונשמחה בכל ימינו" ומכיון שבשנות ראינו רעה, לא הונח לנו לשמור תורה ומצוות, וזה לא באשמתנו, כי: אונס רחמנא פטרו⁹⁵. לכן "שמחנו כימות עניתנו" כדברי הנביא⁹⁶ "ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו'".

רמ"ע מ. חקו"ד, פ"א

91. ברכות יח, ב. 92. זח"א צט, א. 93. ברכות נז, ב. 94. מד"ת"ב, ריש בחקותי.

95. נדרים כו, א. 96. יואל ב, כה.

טז. יראה אל-עבדיך פעלך והדרך על בניהם.

עבדיך. הם: מתי-מדבר ואלו שמתו במצרים, שהם ראו פעלך וגבורתך. וקבלו עונשם בעולם-הזה. אך "והדרך" הם המשך הדור ההוא "על בניהם" שהם דור-דעה ובמדרגת: בנים ולא עבדים "ויהי נעם ה' אלהינו" שתתגלה הנועם הנמשך מה' אלהינו, גם "עלינו" ולא על הדור-דעה בלבד. "ומעשה ידינו" שאנו ממשיכים "כוננה עלינו" יהיה מכוון ונכון אל השכינה שהיא תהיה "עלינו". רמ"ק גירושין, צב

יז. ויהי נעם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו וגו'.

אמרו חז"ל⁹⁷: מה שנאמר בסיום מלאכת המשכן "ויברך אותם משה" אמר להם משה: כשם שנתעסקתם במלאכת המשכן וכו' כך תזכו ותבנו לפניו בית-הבחירה, והשכינה תשרה במעשה ידיכם. והם ענו: ויהי נעם וגו'. וזהו תפלת משה "יראה אל-עבדיך פעלך" - זהו המקדש-השלישי, שיהיה פועל-ידינו של הקב"ה בעצמו, והשכינה תהיה שורה בו בקביעות, כך "יראה אל-עבדך" על המשכן שעשינו עכשיו, יהיה באותה המדרגה כמו המקדש-השלישי. ולא עוד אלא "והדרך על בניהם" שני המקדשים שיעשו "בניהם" הם: מקדש שלמה והבית-השני תהיה "הדרך" גם עליהם. ואח"כ התפלל משה "ויהי נעם וגו' זהו המשכן "ומעשה ידינו וגו'" זהו מקדש-שלמה "ומעשה ידינו כוננהו" זהו המקדש שבנה עזרא. אך על המקדש-השלישי אינני צריך להתפלל, כי "יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן" ואין אחריו לא צרה ולא שעבוד, אלא נהנים מזיו השכינה. באור החיים, פקודי

נעם ה'. זהו המזל הראשון. כפי שאמרו⁹⁸: חיי בני ומזונא לאו בזכותא תליא מילתא אלא: במזלא. "ומעשה ידינו" היינו הפירות של המעשים טובים שעשינו "כוננה עלינו" בעולם הזה. רמ"ע מ. חקו"ד ח"א, א

ומעשה ידינו כוננהו. והלשון כפול? אלא: המשכן היה צריך שני שלמיות, שלמות מצד עצמו, וכן שלמות מצד העושים אותו. וזה שהתפלל "ומעשה ידינו כוננה עלינו" העושים אותו, שלא יגרמו עונותינו חסו-שלום חסרון בו. ומצד המשכן עצמו "כוננהו" שיהיה המעשה הגון וראוי להשראת-השכינה. רמ"ק גירושין, צא

97. תוספתא מנחות ז, ג. 98. מו"ק יז, א.

פרק צא

ח. רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה.

בעיניך תביט. כמו שאמרו חז"ל⁹⁹: כל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם, או מיתה או עוני. וכן אמרו¹: נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. אך דבר זה אין הקב"ה מוסר אלא לחכמי הדור שתורתן אומנתן. וסימן לזה "תביט ושלמת רשעים תראה" ראשי-תיבות: תורה. האר"י לקוטי תורה קלב, ב

פרק צב

ג. להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.

להגיד בבקר חסדך. הבא לספר חסדיה', יעשה זאת בבוקר, כשמדת הדין אינה שולטת, ועוד אינה מקטרגת על הבריות, ואז תפלתו יכולה לעשות פירות. אך "ואמונתך" להשתבח בזה שאנו מאמינים בו ית', זה יעשה "בלילות" שאז מדת-הדין שולטת. ואז: גדולה האמונה שדוחה את מדת-הדין. ובזכותה אנו נגאלים. טל אורות עמ' 7

ואמונתך בלילות. מוסב אל המלה "להגיד". כלומר: האמונה שיש לו להאדם, שמוסר נפשו לבוראו בלילה, ומקבל אותה מחודשת ורעננה בבוקר. חסד זה צריך "להגיד" ולספר. האר"י לקוטי תורה קח, ב

ו. מה-גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבתיך.

מאד עמקו מחשבתיך. במזמור זה שנאמר ליום-השבת, מבואר עניין: צדיק ורע-לו, רשע וטוב-לו. כי בערב-שבת, נדונים כל הנשמות בבית-דין של מעלה. ואומר "כפרוח רשעים כמו עשב" זהו, רשע וטוב לו, המטרה היא "להשמדם עדי עד" בגיהנום. ואין להם מנוחה אפילו בשבת. אבל "צדיק כתמר יפרח" ביום זה, ומקבל האור הראוי לו מגן-עדן העליון.

רח"ו ש. הכוונות, מזמור שבת

יג. צדיק כתמר יפרח.

סופי-תיבות: קרח. אמר האר"י: לעתיד יבוא קרח על תיקונו, יעלה מהגיהנום, ממקום שעדת-קרח צועקים: משה אמת ותורתו אמת².

רמ"ע מ. אכ"ח ח"ג, לד

99. חגיגה ה, ב. 1. שבת לד, א. ועוד. 2. ב"ב עד, א.

טז. להגיד כי־ישר ה' צורי ולא־עלתה בו.

ולא עולתה בו. הרוצה להגיד ולהוכיח לאחרים "כי ישר ה'" בכדי להשפיע עליהם שילכו בדרך הישר, עליו קודם לתקן את עצמו, ולראות שלא תהיה "עולתה בו" בעצמו, בכדי שלא יגידו לו³: "טול קורה מבין עיניך".

מגלה עמוקות, קדושים

פרק צג

א. ה' מלך גאות לבש לבש ה' עז התאזר.

גאות לבש. הגאווה אצלו אינה פנימית, אלא כעין לבוש חצוני, בכדי להטיל מרות על הבריות. ואחר־כך הוא פושטו מיד. וכן אמרו⁴: כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו.

רח"ו ס' הקלוטים מו, א

עז התאזר. עוז. היא התורה, כדכתיב⁵ "ה' עוז לעמו יתן". "התאזר" בגמטריא תרי"ג. כלומר: לבושו של הקב"ה הוא: תורה ומצוות שישראל עושים. וכשישראל חוטאים כתוב⁶ "בצע אמרתו" ודרשו: בוע פרפוריה.

מגלה עמוקות ואתחנן, קיג

פרק צד

שם ה' הופיע

א. אל־נקמות ה' אל נקמות הופיע.

שם ה' הופיע

ה' אל נקמות הופיע. סופי־תיבות: עתליהו, שהמיתה כל בני המלך⁷. וזהו שנאמר להלן "ויתומים ירצחו". ואומר "עד מתי רשעים ה'" ראשי־תיבות: עמרי. שהוא אבי עתליהו, התחתן במלכות בית־דוד, ונוקשו ונלכדו יחדיו. ומסיים שם "כי לא־יטש ה' עמו" סופי־תיבות: יהואש שסילק את עתליה וזכרת ברית בין ה' וישראל⁸. אך שמו אינו כסדרו בפסוק־זה. מכיון שבסוף גם הוא נכשל ונפל.

רמ"ע מאה קשיטה, טו

יא. ה' ידע מחשבות אדם כי־המה הבל.

מחשבות אדם. מחשבת אדם־הראשון בזווגו היה, שיוולד רק הבל, שהיה צדיק גמור. אך מכיון שבא הנחש והטיל בה זוהמא⁹ בחוה, מוכרח היה להיות יציאת הקליפה קודם לפרי, ויצא קין קודם.

רמ"ע מ. הנפש ח"ב, פ"ח

3. שם, טו, ב. 4. מגילה לא, א. 5. תהלים כט, יא. 6. ויקר"ד ו, ה. 7. מל"ב יא, א. 8. שם, שם. 9. שבת קמו, א.

יח. אם־אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני.

מטה רגלי. אמר האר"י: דוד המלך ע"ה היה רגל הרביעי שבמרכבה¹⁰. אחרי מעשה בת־שבע, חשש דוד שמא יסירו אותו משם, זהו שאמר "אם אמרתי מטה רגלי", אבל התחזק בזה, כי הקב"ה מחל לו על אותו עון, ואמר חסדך ה' יסעדני" שלא יתמוטט רגלי. בניהו, האר"י עמ' 366

פרק צו

מקור

ד. וה' שמים עשה.

וה'. אמרו חז"ל¹¹: כל מקום שנאמר וה', הוא ובית־דינו. כלומר: בשעה שברא הקב"ה את השמים היו נמתחין והולכין, כי חסד ה' הוא בלי צמצום, ובית־דינו אמר לעולם די. רמ"ע מ. העתים, י

פרק צז

יא. אור זרע לצדיק ולישרי־לב שמחה.

אמר האר"י: סופי־תיבות של פסוק זה הוא: ר' עקיבה. שנולד מזרע סיסרא ויעל. וכן אמרו¹² מבני בניו של סיסרא למדו תורה. ואמרו¹³: טובתם של רשעים רעה היא אצל הצדיקים. ואמר ר' יצחק זרחיה אזולאי לפי הנ"ל יש לפרש פסוק דלעיל "אוהבי ה'" זו יעל. "שנאו רע" שרעה היא אצל הצדיקים. אלא מפני "שומר נפשות חסידיו" שצריכים לצאת מהם, לכן "מיד רשעים יצילם" היא סיסרא. ומי המה חסידיו? מסיים "אור זרוע וגו'". בעלי ברית אברם, תהלים

פרק ק

ב־ג. עבדו את ה' בשמחה וגו'. ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו.

בשמחה. ולמעלה¹⁴ הוא אומר "עבדו את ה' ביראה" ושניהם נכונים. כמו שאמרו¹⁵: המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה. פירוש: עיניו למטה,

10. זח"ב קז, א. 11. חגיגה יב, א. 12. גיטין נז, ב. 13. הוריות י, ב.

14. תהלים ב, יא. 15. יבמות קה, ב.

לזכור שפלותו וחטאיו, איך הוא מעיז להתייצב לפני מלך רם ונשא כזה. ולבו למעלה: לשמוח שזכה לעמוד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אשר "עוז וחדוה במקומו" וממילא יעבוד בשמחה.

ולא אנחנו עמו. והקרי הוא "ולו אנחנו" והטעם: במתיבתא דרקיע, אין שטן ואין פגע רע, ואין צריך לשנות מפני הטועים, לכן קוראים שם "ולא" עם אלף המרמז: לאין-סוף ב"ה, כלומר שאנו מרכבה לאין-סוף ב"ה. אבל בישיבה של מטה, "סביב רשעים יתהלכון" לכן רזי-תורה נאמרים בלחש, בכדי שיהיו פשט-הדברים קרוב למושכל המסור לרבים. לכן הקרי ב"ו.

רמ"ע כנפי יונה, סח"ב

פרק קא

ב. אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי אתהלך בתם-לבבי בקרב ביתי.

מתי תבוא אלי. השראת השכינה ורוח-הקודש? התשובה: כאשר "אתהלך בתם-לבבי בקרב ביתי" היא הנשמה הקדושה, שנתת בי לעסוק בה בתורה ובמצוות. בזה אני עושה הכנה ומקום להשראת השכינה.

ראשית חכמה ש, האהבה, פ"ו

ו. עיני בנאמני-ארץ לשבת עמדי הלך בדרך תמים הוא ישרתני.

בנאמני-ארץ. המה הצדיקים בעולם-הזה. שהם חומריים ולמרות שיש בהם יצר-הרע, מתגברים הם עליו ועושים רצון-קונם, בשכר זה זוכים הם לעתיד "לשבת עמדי" במחיצתו של הקב"ה. לעומתם: מלאכים שאין להם יצר-הרע שיצטרכו להתגבר עליו, אלא הם "הלך בדרך תמים הוא ישרתני" כמו: משרת ולא יזכו לשבת במחיצתו של הקב"ה. דובב שפתי ישנים י, א

פרק קג

א. לדוד ברכי נפשי את-ה' וגו'.

לדוד ברכי נפשי. מתחיל "לדוד" לומר: אפילו למאן-דאמר¹⁶: כל שירות ותשבחות שאמר דוד בס' תהלים כנגד צבור אמרם. פרק זה במיוחד, מכוון

לדוד עצמו. לכן מתחיל "לדוד" ואומר "ברכי נפשי את ה'" כנגד מה שאמרו חז"ל¹⁷: עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים וכו' אומרים לו לדוד: טול וברך. והוא עונה להם: אני אברך ולי נאה לברך וכו' ומפרט הוא: כל הטובות שעשה לו הקב"ה. "הסולח לכל-עונכי" הם: חטא בת-שבע ואוריה; ספירת מניין ישראל. "הרופא לכל-תחלואיכי" הם: ששה חדשים נצטרע דוד¹⁸. עד "עשה צדקות ה' וגו'". תורת חכם קכא, א

יד. כי-הוא ידע יצרנו זכור כי-עפר אנחנו.

¹⁷אוצר החכמה

זכור. לשון: פעול. כמשמעו. מוסב אל היצר הידוע שנזכר בתורה שקדמה לעולם אלפים שנה. כדכתיב¹⁹ "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" ומה שאמר "כי-עפר אנחנו" היינו קודם הוייתנו, כדכתיב²⁰ הכל היה מן העפר".

רמ"ע מ. חקר"ד ח"א, יב

יט. ה' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה.

בשמים הכין כסאו. ולא היה לו צורך לברוא את העולם. ולמה בראה "ומלכותו בכל משלה" ואין מלך בלא עם.

¹⁸אוצר החכמה

כ"ב. ברכו ה' מלאכיו וגו' צבאיו משרתיו וגו' כל מעשיו וגו' ברכי נפשי את ה'.

¹⁹אוצר החכמה

ברכי נפשי. לשון יחיד. ואילו כל העליונים נאמרו בלשון רבים. כי העיקר הוא: להמשיך העליונים למטה. וכן אמרו²¹: עיקר שכינה בתחתונים. היינו: אם יתכוון האדם התחתון, ואפילו אחד מהם, יעסוק בעבודת-ה'. יניח הקב"ה כל העליונים ויפנה השכינה מכל הנמצאים להתחבר באדם הזה. וזהו שלמות הבריאה.

רמ"ק שיעור קומה עמ' 33

פרק קד

א. ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת.

גדלת מאד. ואי-אפשר היה להעולמות לקבל את גודל האור. לכן "הוד והדר לבשת עטה-אור כשלמה" ועלידי לבושים אלו, היה כח בהעולמות לקבל אותם האורות.

רח"ו אוצרות חיים דפ. קורץ ח, ג

17. שם קיט, ב. 18. יומא כב, ב. 19. בראשית ח, כא. 20. קהלת ג, כ.

21. מד"ת פקודי ו.

ה. יסד־ארץ על־מכוניה בל־תמוט עולם ועד.

מכוניה. הם מה שאמרו חז"ל²²: על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות־חסדים. וכאשר מקיימים אותם "בל־תמוט לעולם ועד". ואם לאו אמרו חז"ל²³: אני מחזיר את העולם לתהו ובהו. תורת חכם ב, ב

כד. מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית.

מה רבו. ולעיל²⁴ כתוב "מה גדלו מעשיך ה'" וההבדל ביניהם: "רבו", שבח גדול יותר מ"גדלו" שמורה על גודל לבד ולא על ריבוי. ואילו "רבו" מורה על שניהם: רבוי וגדולה. רמ"ק גירושין כד

כלם בחכמה עשית. השוו חז"ל חכמה לשמן²⁵. כי רוב הצמחים והזרעים בעולם, יש בהן שמן פחות או יותר. זהו מורה על סוד החכמה שמתפשט בכל הנבראים. ראשית חכמה ש. האהבה פ"ה

כו. לויתן זה־יצרת לשחק־בו.

לשחק בו. להבין מהו שחוק הליתן. כתוב²⁶ "ויפל אברהם על פניו ויצחק" כלומר: תקוה־טובה מעורר שחוק. והנה הקב"ה בכל יום ויום, הוא מקבץ את כל המחשבות הטובות של תורה ומצוות, שישראל רוצים לעשות, וזה נמנע מהם מחמת אונס וצוק העתים ומצרפם למעשה. ובבוא העת יהנו מזה ישראל בסעודת בשרו של הליתן. ואוסף זה, יחד עם מה שישראל עתידים להודות לפניו על־זה, מעורר לפניו שחוק ושמחה עד לאין שיעור.

רמ"ע מ. חק"ד ח"א, ב

כט. תסף רוחם יגועון.

תסף רוחם. אם רואים שבחינה אחת באדם נתוסף ונתגבר, זה מורה על חסרון. ומתגברת בכדי שתוכל להתקיים, אך סופה "יגועון".

רח"ו ש. רוח־הקודש, א

פרק קה

ו. זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו.

זרע אברהם וגו' יעקב. ואילו את יצחק לא הזכיר. כי עיקר פרק־זה מיוסד: על גלות־מצרים והגאולה, שזה אינו שייך אלא לאברהם ויעקב בלבד. אברהם,

22. אבות א, ב. 23. שבת פח, א. 24. צב, ו. 25. שבת קנג, א. 26. בראשית יז, יז.

הוא עצמו יצא לגלות, וגם נראה לו גלות ישראל בברית בין-הביתרים. וכן יעקב יצא בעצמו לגלות מצרים, ואילו ליצחק נאמר²⁷ "אל תרד מצרימה" לא יצא לחוץ-לארץ כלל. תורת חכם קלד, א

טז. ויקרא רעב על הארץ.

ויקרא. כמו שאמרו חז"ל²⁸: שלשה דברים הקב"ה מכריז עליהן בעצמו ואלו הן רעב וכו'. שם, שם, ב

הוצר החכמה

יח. ענו בכבל רגליו ברזל באה נפשו.

ענו בכבל. "כבל" בהיפוך אותיות: כלב. אמרו חז"ל²⁹: הבא על הנכרית קשורה בו ככלב. פירוש: מתגלגל אחרי-מותו בכלב. ואמרו חז"ל³⁰: בא יוסף לעשות צרכיו ויצא תאוותו מבין עשר אצבעותיו. ועל-זה צריך היה תיקון. ונהפך לו עונש-כלב לכבל. רח"ו ש. רוח-הקודש, ג תקון כ'

כח. שלח חשך ויחשך ולא-מרו את-דבריו.

חשך ויחשך. יבואר על-פי המדרש³¹: שלשת ימים הראשונים "לא ראו איש את אחיו". ואלו שלשת ימים האחרונים "ויחשך" כל-כך, עד "ולא קמו איש מתחתיו". מגלה עמוקות, בא

ולא-מרו את-דבריו. אף שהקב"ה לא אמר לו למשה אלא "ויהי חושך על ארץ מצרים"³² והחושך הוסיף מעצמו יותר "לא ראו וגו' ולא קמו וגו'". לא מרו בזה את דבריו, כי גם רצונו של הקב"ה היה כך. רח"ו ס' הלקוטים, תהלים

כט. הפך את-מימיהם לדם וימת את-דגתם.

מימיהם. המים שלהם. כי הנילוס מתפשט להרבה מדינות חוץ ממצרים. ושמה לא נהפכו המים לדם, אלא במצרים בלבד. ולא עוד אלא, רק "מימיהם" שלהם, אבל אם קנו מים אצל ישראל לא נהפך לדם³³. וכן "דגתם" שהיו ביאורי מצרים מתו, אף שהיו יכולים להמלט דרך היאור לארצות אחרות, לא נמלטו. תורת חכם קלה, ב

27. בראשית כו, ב. 28. ברכות נה, ב. 29. סוטה ג, ב. 30. שם לו, ב.

31. שמ"ר יד, ג. 32. שמות י, כא. 33. שמ"ר ט, י.

לא. אמר ויבא ערב כנים בכל־גבולם.

ערב כנים. כללם יחד. לומר: בא זה ולימד על זה. כמו במכת־ערוב כתוב בתורה בפירוש: התראה, כך במכת כנים היתה התראה. וזה לומדים מלשון "אמר ויבא". זאת ועוד: כמו בערוב, היה תערובות של כל־מיני חיות. כך בכנים היה תערובות של כל־מיני שרצים ^{ורמשים} ^{אוצר החכמה} ⁰²⁹⁴⁸⁵⁶⁷ שם, קלז, ב

לז־לח. ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל. שמח מצרים בצאתם.

ואין בשבטיו כושל. לא נכשלו בחטא, מה שלקחו כסף וזהב מן המצרים ולא החזירו. כי המצרים חייבים היו להם שכר עבודה של מאתים ועשר שנים שהשתעבדו בהם³⁴. מגלה עמוקות, קרח

שמח מצרים. אמר ר' זרחיה גוטה: זו היא תשובה על קושית העולם: במה זכו שבט לוי לקחת מהמצרים כסף וזהב: בשלמא שאר השבטים לקחו דמי שעבוד כדלעיל, אלא שבט לוי שלא היו משועבדים במצרים למה לקחו? לזה הוא אומר "שמח מצרים בצאתם" ואמרו³⁵: אגב אונסיה גמר ומקני וכן אמרו: כל מה שאתם רוצים קחו וצאו. טל אורות עמ' 107

פרק קו

ג. אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל־עת.

שמרי משפט. איך אפשר לשמור על המשפט שלא יפגם, על־ידי "עשה צדקה בכל־עת" מוותר על ממונו לטובת אחרים, בזה לא יבוא לידי משפט וממילא המשפט לא יפגם. רמ"ק, גירושין מו

ו. חטאנו עם־אבותינו העוינו הרשענו.

חטאנו עם־אבותינו. מאחר שכללות נשמת־ישראל אחת היא. נמצא כי כאשר אנחנו חוטאים, מחטיאים גם את אבותינו. ברית הלוי, פ"ט

העוינו והרשענו. פועל יוצא. כלומר: היות שאבותינו נתגלגלו בנו בסוד העיבור, נמצא כאשר אנו חטאנו גרמנו גם להם חטא, ולא עוד אלא "העוינו" אותם והרשענו אותם במעשינו. רמ"ע מ. חקו"ד ח"ה, ד

34. סנהדריו צא. א. 35. ב"ב מת. א.

יז. תפתח־ארץ ותבלע דתן ותכס על־עדת אבירם.

תפתח־ארץ. לשון עתיד. כי עתידה עדת קרח לעלות כדברי ר' אליעזר³⁶. אך לא דתן. אלא "ותבלע דתן" בליעה־עולמית בדיוטא התחתונה. כי "דתן" בחילוף־אותיות "נדת דותה תטמא"³⁷ כי היה שורש הרע דקליפה. וכאשר משה אמר לו³⁸ "למה תכה רעך" העיז פניו נגדו ופרסם עניין הריגת המצרי. לא כן אבירם, הוא רק נמשך אחריו כשאר עדת קרח. וזהו "ותכס על־עדת אבירם" הוא והם שוים. והם לא נבלעו אלא "ותכער־אש־בעדתם" בלבד, ועתידים לעלות. וכמו שבער אש בעדת־קרח, כך יהיה עם ירבעם בן נבט וחבריו אשר עתידים "יעשו עגל" כמו "בחרב" ולא עוד אלא "וישתחוו למסכה" שעשו שני עגלים אחד זכר "עגל" והשני "מסכה" נקבה. ועליה כתוב³⁹ "וילכו העם לפני האחד עד דן" ועליהם כתוב "להבה תלהט רשעים" כמו האש של עדת קרח.

יט. יעשו־עגל בחרב.

יעשו. ולא עשו. כי בקשו לעשות, והם לא עשאוהו אלא הערב־רב. שם, ש, כו

כ. וימירו את־כבודם בתבנית שור אכל עשב.

כבודם. שהיו מרכבה לשכינה כדכתיב⁴⁰ "והייתם לי סגולה מכל העמים" כי כל העמים נמצאים תחת רשות השרים שלהם, ואתם תהיו תחת רשותי בלבד. "כבודם" זה המירו "בתבנית שור אכל עשב" הוא: "פני שור מהשמאל"⁴¹. רח"ו עץ הדעת טוב, תשא

ל. ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה.

ויפלל. ולא: ויתפלל לשון התפעל, כי מלאך ה' צבאות הוא ואינו מתפעל. ומה "ויפלל", הוא עצמו כמלאך־ה' קשר כתרים לרבו מהתפלות של משה והזקנים.

דרשו חז"ל⁴²: שעשה פלילות עם קונו. ובמה עשה זאת. בפסוק זה חמשה מלים כל אחד חמשה אותיות, היינו: נתייחדו בתפלתו חמשה פרצופי הנפש שהם:

36. סנהדרין קח, א. 37. ויקרא יב, ב. 38. שמות ב, יג. 39. מל"א יב, ל. 40. שמות יט, ה. 41. יחזקאל א, י. 42. סנהדרין פב, ב.